

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Греков І.П., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки, Сумський державний університет

Проблеми охорони інтелектуальної власності сьогодні вийшли в світі на перший план і стали вже не просто юридичними або комерційними питаннями. Унаслідок всеосяжної інтелектуалізації сучасної світової економіки вони дедалі більше стають політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою та вимагають стратегічних підходів до їх вирішення. Процеси інтелектуалізації досягли надзвичайно високої інтенсивності, немислимої ще десятиліття тому. Нині у світі діють понад 4 млн. патентів; щороку подається приблизно 700 тис. заявок на патентування; 2000 р. доход від продажу ліцензій на запатентовані об'єкти становив 100 млрд. дол., що вдесятеро більше, ніж 1990 р.

Важливо враховувати, що в основному вже сформувалася глобальна система регулювання охорони інтелектуальної власності. Україна повинна адаптуватися до неї, якщо планує розвиватися як складова частина світового господарства, а не як економіка, відмежована від світових тенденцій соціально-економічного й технологічного розвитку. І за останні роки Україна значно активізувала процес входження в світові структури, що регулюють інтелектуальну власність, і вже є учасницею 15 з 26 універсальних міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Але проблемою залишається незавершеність процесів здобуття членства в Світовій торговельній організації (СОТ) і забезпечення участі в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Не завершено і процес приєднання до ряду міжнародних конвенцій та договорів.

Велике значення для ефективної охорони інтелектуальної власності має процес входження України в регіональні європейські структури регулювання цієї сфери, і передусім у структури Європейського союзу. На цьому напрямі також є нерозв'язані проблеми — невизначеність позиції України щодо Євразійської патентної конвенції та налагодження відносин із Євразійською патентною організацією, відсутність перспективних програм взаємодії з Європейським патентним відомством і Відомством із гармонізації на внутрішньому ринку (товарні знаки ЄС). Домінуючу роль у сфері двосторонніх відносин у цій царині, безумовно, відіграють США, які є світовим технологічним лідером. Саме цей чинник, а не тільки загроза санкцій із боку Сполучених Штатів, є потужним стимулом до розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні.

Слід підкреслити, що протягом останнього десятиліття в Україні відбувався досить інтенсивний процес становлення системи охорони інтелектуальної власності. На сьогодні система органів регулювання сфери охорони інтелектуальної власності в Україні перебуває в завершальній фазі формування й уже спроможна виконувати свої основні функції. Її регулюють 37 законів і понад 100 підзаконних актів, дія яких поширюється принаймні на 16 самостійних об'єктів авторського права в галузі науки, літератури й мистецтва, три види об'єктів суміжних прав, дев'ять видів промислової власності й на сферу захисту від недобросовісної конкуренції. Однак ефективність системи знижує цілий комплекс проблем, що вимагають невідкладного розв'язання. Реальні тенденції в сфері реєстрації та використання прав інтелектуальної власності в Україні залишаються суперечливими й не свідчать про ефективне функціонування системи її охорони. Нестабільність умов для винахідницької та раціоналізаторської діяльності через, головним чином, погіршення матеріально-технічних і фінансових умов в інноваційній сфері, обумовила зменшення, порівняно з 1995 р., кількості винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторів майже на третину, а кількість підприємств, що беруть участь у створенні й використанні об'єктів промислової власності, — удвічі. Вкрай незначними є операції з укладання договорів на передачу прав щодо об'єктів промислової власності.

У структурі системи охорони інтелектуальної власності недорозвиненими є елементи, що забезпечують комерціалізацію запатентованих досягнень. При несприятливому кліматі для іноземного інвестування це обумовлює низький показник високотехнологічного експорту на душу населення, за яким Україна майже вдесятеро відстає від його середньосвітового значення. А на роялті й ліцензійні послуги 2000 р. припадало лише 0,04% українського експорту послуг й 1,27% їх імпорту.

У сукупності проблем охорони інтелектуальної власності в Україні найгострішими є такі: охорона комп'ютерних програм і баз даних (відзначили 65,3% опитаних УЦЕПД експертів), захист від недобросовісної конкуренції (55,6%), охорона знаків для товарів і послуг (товарних знаків) — 52,1%, охорона виробників аудіовізуальної продукції — 50,0%.

Низькі стандарти захисту інтелектуальної власності в Україні значною мірою визначаються браком кваліфікованих фахівців у цій сфері, позаяк вона вимагає досить великого обсягу специфічних знань. На жаль, лише з 2000 р. у цьому питанні почали з'являтися певні позитивні зрушення. Але й сьогодні потужність освітньої системи низька й не може задовольнити попит на фахівців цього профілю. Так, 2000 р. на перший курс Інституту інтелектуальної власності та права було зараховано лише 39 чоловік, а на другому курсі продовжували навчання 42 студенти. У Харківському міжгалузевому інституті підвищення кваліфікації кадрів за новими напрямками розвитку техніки й технологій при Харківському національному технічному університеті «ХПТ», що готує менеджерів інтелектуальної власності, перших випускників із цього фаху було лише 39.

Нарешті, слід відзначити, що серед головних причин недостатнього рівня ефективності охорони інтелектуальної власності українських фізичних і юридичних осіб за кордоном фахівці найчастіше називають «відсутність у держави коштів на патентування та здійснення реєстраційних процедур за кордоном» (54,8% відповідей експертів), «низький рівень правової культури в країні» (46,6%), «відсутність належних знань й

інформації про порядок захисту інтелектуальної власності за межами України» (45,2%). На «законодавчу неврегульованість в Україні питань трансферу технологій, зокрема при виїзді українських фахівців на роботу за кордон», указують 43,8% опитаних УЦЕПД експертів.

За даними української Асоціації іноземних виробників фармацевтичної продукції (AIPM), в Україні на етапі реєстрації в Фармакологічному експертному центрі Міністерства охорони здоров'я не враховується наявність патентного захисту винаходів і промислових зразків, не проводиться патентна експертиза препаратів, що подаються на реєстрацію. Це призводить до порушення патентних прав на оригінальні лікарські препарати. Як наслідок, провідні фармацевтичні компанії світу можуть відмовитися від поставки на ринок України інноваційних лікарських препаратів.

Слід зазначити, що при дуже високому відносному рівні піратства за його абсолютними обсягами Україна не належить до країн-лідерів. Отже, санкції, що загрожують Україні з боку США, або ж ті ускладнення, що виникають в Україні в контексті переговорів стосовно вступу до СОТ, — не мають під собою достатніх підстав, якщо керуватися однаковими критеріями оцінки щодо всіх країн світу, зокрема таких, як Китай або Росія. Україна загалом не входить у десятку країн із найвищими абсолютними обсягами виробництва піратської фонографічної продукції. А втрати доходів світових виробників комп'ютерних програм через українське піратство 2000 р. становили лише 29,7 млн.дол.США, тоді як загалом у світі ці втрати сягають 11,75 млрд.дол.США. Вказані дані свідчать, що за всієї складності проблем охорони прав інтелектуальної власності в Україні навряд чи можна розглядати нашу країну як одну з держав, що своєю піратською діяльністю завдають найбільших збитків легальним виробникам.